

Стукало Н.В.,

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних фінансів
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ДЛЯ КРАЇН ОРГАНІЗАЦІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Визначено особливості впливу глобальної фінансової кризи на економіку країн — членів ОЧЕС. Розглянуто перспективні сценарії розвитку світової фінансової системи після кризи з позиції країн Чорноморського регіону.

The specific features of global financial crisis impact on members of Black Sea Economic Cooperation Organization are determined in the article. The perspective scenarios of world financial system after crisis development are analyzed from the Black Sea Region countries position.

Ключові слова: глобальна фінансова криза, ОЧЕС, світова фінансова система.

Нинішню глобальну фінансову кризу вже встигли охрестити фінансовим Армагеддоном та економічним Перл-Харбором¹. Деякі фахівці говорять про природність і перманентність кризи як чергового витка розвитку світової економіки, інші — про спланованість кризи й відповідальність конкретних осіб за такий перебіг подій. Провідні фінансові й економічні видання наперебій створюють рейтинги винуватців виникнення глобальної фінансової кризи. Так, авторитетна британська газета “Гардіан”² віддала перше місце у своєму рейтингу Алану Грінспену — экс-голови Федеральної резервної служби США. Таку оцінку він заслужив через неухвалене ставлення до ринку іпотеки й оренди, що призвело до роздування іпотечної “бульбашки” у США, яка спровокувала глобальну фінансову кризу. Винуватцями поточної кризи названі також экс-президент США Біл Клінтон — за схвалення низки законів, що зробили іпотеку доступною для незабезпечених верств населення, прем’єр-міністр Великобританії Гордон Браун — за надмірний захист фінансистів і неналежне ставлення до реального сектору економіки, экс-президент США Джордж Буш-молодший, котрий не зупинив збільшення іпотечної “бульбашки”. Крім того, з-поміж винуватців за версією “Гардіан” — відомі фінансисти-одинаки Джордж Сорос і Уоррен Баффет. Проте найцікавішим учасником списку є американська спільнота (якби американці не витрачали стільки, скільки не можуть заробити, фінансова криза не відбулася б). Незважаючи на різноплановість експертних оцінок і фахових висновків щодо витоків і причин глобальної фінансової кризи, всі погоджуються, що вона є

---

¹ За словами відомого американського фінансиста Уоррена Баффета.

² Причини мирового финансового кризиса // Финансовый Юрист: [Електр. ресурс]. — http://www.financial-lawyer.ru/topicbox/economic_news/167-528134.html.

прямим наслідком глобалізації економіки й фінансової кризи у США як центри глобалізації та може звести нанівець усі досягнення останньої.

З огляду на надзвичайну актуальність проблеми сьогодні дослідженням теоретичних і практичних аспектів розгортання глобальної фінансової кризи, її впливу на національні економіки займаються багато вітчизняних і зарубіжних фахівців — економістів і фінансистів, політологів, журналістів і соціологів. Серед праць учених-економістів у першу чергу слід відзначити дослідження А. Анікіна, Б. Данілішина, Д. Лук'яненка, О. Мозгового, Дж. Сороса, Дж. Стігліца та інших, у яких аналізуються причини, наслідки, чинники фінансових криз, їх еволюція, вплив на окремі національні фінансові системи тощо. Проте питання особливостей глобальної фінансової кризи для окремих груп країн, зокрема Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), залишилися малодослідженими або взагалі не висвітлювалися. У зв'язку з цим метою даної статті є визначення особливостей впливу глобальної фінансової кризи на економіки країн — членів ОЧЕС.

ОЧЕС є міжнародною організацією, яка об'єднує абсолютно різні за рівнем розвитку і спеціалізацією в міжнародному поділі праці країни: розвинені економіки, що базуються на торгівлі послугами, економіки, котрі залежать переважно від експорту товарів широкого вжитку, а також цілий ряд економік, які досі не визначилися з моделлю свого розвитку. Крім того, для більшості країн ОЧЕС частка торгівлі з партнерами із цієї організації в загальних обсягах міжнародної торгівлі є незначною (як правило, товарообмін у рамках ОЧЕС не перевищує 10 % від загального обсягу зовнішньоторговельного обороту). Виняток становлять лише Молдова (80 %), Болгарія (30 %), а також Росія й Україна (оскільки мають великі обсяги взаємної торгівлі).

Неоднорідність економічного стану 12-ти країн регіону можна простежити за показником ВВП на одну особу населення: наприклад, у 2008 році в Молдові він становив 1693 дол., а у Греції — 32 105 дол. США (табл. 1), тобто в 19 разів більше.

Економічний розвиток країн Чорноморського регіону в 2000—2009 роках характеризується також широким діапазоном показників темпів приросту ВВП — від 30 % річних у 2006 році в Азербайджані до прогнозованих МВФ —14 % річних у 2009-му в Україні й Вірменії. Протягом докризового періоду (2000—2007) майже в усіх країнах — членах ОЧЕС спостерігалось зростання цього показника. Темпи приросту ВВП у країнах, що аналізувалися, переважно перебували в діапазоні від 4 % (Греція) до 12—13 % річних (Азербайджан). Проте з початком кризи ситуація докорінно змінилася: з 2007 року динаміка даного показника є від'ємною. І, відповідно до оцінок експертів МВФ, протягом найближчих років така тенденція збережеться.

Долаючи економічні й фінансові проблеми, що постали після кризи 1998—1999 років, практично всім країнам регіону вдалося приборкати інфляційні процеси та впродовж 2004—2007-го утримувати цей показник у межах до 10 % річних. У 2007—2008 роках стався незначний сплеск інфляції. У 2009-му, в умовах послаблення ділової активності, в більшості країн спостерігалось зниження

Таблиця 1. Динаміка ВВП на одну особу населення у країнах ОЧЕС у 2000–2009 роках, дол. США

Країна	2000	2003	2007	2008	2009*
Албанія	1190,133	1835,125	3446,299	4089,589	3680,542
Вірменія	593,451	874,130	2853,340	3684,555	2658,053
Азербайджан	652,471	880,204	3637,567	5349,391	4863,808
Болгарія	1546,082	2561,749	5301,523	6560,723	5916,220
Грузія	685,891	919,236	2323,561	2923,545	2495,627
Греція	11 661,883	17 587,779	28 145,433	32 105,106	30 304,748
Молдова	353,672	547,373	1227,246	1692,547	1495,984
Румунія	1686,718	2719,613	7850,364	9310,386	7502,905
Росія	1767,880	2975,372	9102,550	11 806,947	8873,614
Сербія	1152,235	2629,557	5476,645	6781,881	5742,042
Туреччина	4245,215	4602,812	9422,082	10 479,452	8427,105
Україна	642,405	1056,719	3099,896	3909,873	2537,803

* За прогнозом МВФ.

Джерело: IMF Report for selected countries, GDP per capita: [Електр. ресурс] / IMF. — 2009. — Dec. — <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/weoreptc.aspx?sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=%2C&b=1&c=914%2C911%2C912%2C921%2C918%2C968%2C922%2C942%2C915%2C174%2C186%2C926&s=NGDPDPC&grp=0&a=&pr1.x=28&pr1.y=13>.

темнів інфляції порівняно із 2008 роком: середній її рівень у 2008-му становив 11,8 %, а у 2009-му — 5,6 % (табл. 2).

Разом із тим у більшості країн регіону зростає безробіття, й за прогнозами протягом найближчого часу ця тенденція збережеться.

Таблиця 2. Динаміка річних темпів інфляції у країнах ОЧЕС у 2000–2009 роках, %

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Албанія	0,04	3,1	5,2	2,3	2,9	2,4	2,3	2,9	3,4	1,7
Вірменія	-0,8	3,1	1,1	4,7	7,0	0,6	2,9	4,4	9,0	3,0
Азербайджан	1,8	1,5	2,8	2,2	6,7	9,7	8,4	16,9	20,8	2,2
Болгарія	10,3	7,4	5,8	2,3	6,1	6,0	7,4	7,6	11,9	2,7
Грузія	4,0	4,7	5,6	4,8	5,7	8,3	9,2	9,2	10,0	1,2
Греція	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0	3,5	3,3	3,0	4,2	1,1
Молдова	31,3	9,8	5,3	11,7	12,5	12,0	12,7	12,4	12,7	1,4
Румунія	45,0	34,5	22,5	15,3	11,9	9,0	6,6	4,8	7,9	5,5
Росія	20,8	21,5	15,8	13,7	10,9	12,7	9,7	9,0	14,1	12,7
Сербія	70,0	92,0	19,5	11,7	10,1	17,3	12,7	6,5	11,7	9,9
Туреччина	55,0	54,0	45,0	25,0	8,6	8,2	9,6	8,8	10,4	6,2
Україна	28,2	12,0	0,7	5,2	9,0	13,5	9,0	12,8	25,0	16,3

* За прогнозом МВФ.

Джерело: IMF Report for selected countries and subjects: [Електр. ресурс] / IMF. — 2009. — Dec. — http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/weorept.aspx?sy=2000&ey=2014&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=48&pr1.y=6&c=914%2C911%2C912%2C921%2C918%2C968%2C922%2C942%2C915%2C174%2C186%2C926&s=NGDP_RPCH%2CNGDPDPC%2CSPRI%2CSPRIPCH%2BCVA%2BCVA_NGDPD&grp=0&a=

Більшість країн ОЧЕС у 2000—2009 роках мали дефіцит балансу поточних операцій (табл. 3), окрім Росії та Азербайджану, які досягають профіциту цього показника за рахунок експорту нафти й газу. Втім, у 2008—2009-му намітилася тенденція до зменшення дефіциту балансу поточних операцій. Таким чином, країни — члени ОЧЕС не стали винятком та відчувають на собі наслідки глобальної фінансової кризи, які внаслідок національних особливостей економік цих країн набувають специфічних рис.

Таблиця 3. Динаміка балансу поточних операцій у країнах ОЧЕС у 2000—2009 роках, % від ВВП

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Албанія	-3,7	-3,0	-7,0	-5,0	-4,0	-6,0	-5,6	-9,1	-14,0	-11,5
Вірменія	-14,6	-9,4	-6,2	-6,8	-0,6	-1,0	-1,8	-6,4	-11,5	-13,7
Азербайджан	-3,5	-0,9	-12,4	-27,8	-29,8	1,3	17,6	28,8	35,5	19,6
Болгарія	-5,6	-5,6	-2,4	-5,5	-6,6	-12,4	-18,5	-25,2	-25,5	-11,4
Грузія	-7,9	-6,4	-6,4	-9,6	-6,9	-11,0	-15,0	-19,7	-22,7	-16,3
Греція	-7,7	-7,2	-6,5	-6,6	-5,8	-7,3	-11,0	-14,2	-14,4	-10,0
Молдова	-8,4	-2,5	-1,5	-6,6	-1,8	-8,3	-11,3	-17,0	-17,7	-11,8
Росія	18,0	11,0	8,4	8,2	10,0	11,0	9,5	6,0	6,1	3,6
Румунія	-3,7	-5,5	-3,3	-5,8	-8,4	-8,9	-10,4	-13,5	-12,4	-5,5
Сербія	-1,7	-2,5	-8,3	-7,2	-12,0	-8,7	-10,0	-15,5	-17,3	-9,0
Туреччина	-3,7	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,0	-5,8	-5,7	-1,9
Україна	4,7	3,7	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,2	0,4

* За прогнозом МВФ.

Джерело: IMF Report for selected countries and subjects: [Електр. ресурс] / IMF. — 2009. — Dec. — http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/weorept.aspx?sy=2000&ey=2014&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=48&pr1.y=6&c=914%2C911%2C912%2C921%2C918%2C968%2C922%2C942%2C915%2C174%2C186%2C926&s=NGDP_RPCH%2CNGDPDPC%2CPCPI%2CPCRPCN%2CBCA%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=

Азербайджан. Зовнішньоторговельний оборот цієї країни у 2008 році становив 55 млрд дол. США (в 4,6 раза більше ніж у 2007-му). Експорт зріс майже у 8 разів, а імпорт — на 25 %. Поряд із тим національна економіка має слабке місце: 92,49 % усього експорту припадає на сиру нафту (разом із нафтопродуктами — 97 %), що в умовах глобальної фінансової кризи й падіння світових цін на нафту може призвести до порушення фінансової стабільності країни.

Албанія. Економіка Албанії ще не встигла повноцінно інтегруватися у світову фінансову систему, тому глобальна фінансова криза на ній практично не позначилася. Албанські фінансові інститути майже не беруть участі в зарубіжних інвестиційних проектах, кредитування перебуває на мінімальному рівні. Не спостерігається хвиль звільнень, коливань цін на споживчі товари і зниження цін на нерухомість. Утім, серед населення існує певна напруга через фінансові негаразди в інших країнах світу³. Народ добре пам'ятає фінансовий колапс 1997 року, одночасне зруйнування

³ Албанія не страждає от мирового финансового кризиса: [Електр. ресурс]. — 2009. — 16 февр. — <http://bankir.ru/news/1679582>.

всіх фінансових пірамід, у які вклало кошти 98 % населення, заставивши свою нерухомість, що потягнуло за собою хаос і збройний народний страйк. Тому зараз албанці активно переводять свої вклади в готівку.

Болгарія. Експерти вважають бум кредитування й надмірний розвиток сектору нерухомості основними чинниками посилення негативного впливу глобальної фінансової кризи на Болгарію. Погіршують ситуацію й повільні темпи структурних реформ у основних секторах болгарської економіки, дефіцит за поточним рахунком, інфляція, безробіття. За таких умов постає питання про необхідність зменшення обсягів іпотечного кредитування. Витрати на продукти харчування в Болгарії становлять 38—40 % доходів населення, тоді як у Європі — 8 %, спостерігається зростання цін на електроенергію, транспорт, воду тощо. Все це зумовлює зниження рівня добробуту болгар, чий заощадження знецінилися на 20 %. До того ж прогнозується падіння цін на нерухомість на 15—20 %⁴.

Вірменія пізніше за інші країни регіону відчула на собі наслідки глобальної фінансової кризи, що пояснюється недостатнім розвитком фінансового ринку, банківської системи й іпотеки. У першу чергу криза призвела до знецінення бізнесу (інколи в декілька разів), зменшення попиту й цін на нерухомість, скорочення обсягів інвестування. Наприкінці січня 2009 року Вірменія звернулася до Росії по стабілізаційний кредит із метою пом'якшення наслідків кризи.

Греція. Глобальна фінансова криза зачепила практично всі галузі народного господарства країни. Насамперед через зменшення обсягів світової торгівлі знизилися обсяги морських і океанських перевезень, наслідком чого став безпрецедентний простій у 2009 році грецького флоту — одного з найбільших у світі. Також спостерігається спад у туристичній галузі, криза текстильної й меблевої галузей (наприклад, продажі шуб впали майже до нуля), а також зниження цін на нерухомість.

Грузія. Тут має місце пом'якшений варіант впливу глобальної фінансової кризи. Грузинські банки практично не видають кредитів, а якщо й видають, то під 40—45 % річних, деякі інвестори виводять кошти із країни, існує проблема недобору обсягів транспортування каспійської нафти через Грузію до Туреччини та далі до країн Європи. Утім, більшість експертів схильні пов'язувати ці проблеми переважно з політичними факторами (а саме з п'ятиденною війною з Росією в серпні 2008 року), ніж із подіями на світових фінансових ринках. Проблеми Грузії пом'якшила істотна фінансова допомога західних країн: 1 млрд дол. США на відновлення виділяють Сполучені Штати, 750 млн дол. — Міжнародний валютний фонд, 500 млн євро — Європейський Союз⁵. За інформацією Національного банку Грузії на початок 2009 року її зовнішній борг сягнув дві третини ВВП.

---

⁴ *Ватова И.* Глобальный финансовый кризис и Болгария — минует ли нас чаша сия?: [Електр. ресурс]. — 2008. — 11 нояб. — http://aboutvarna.ru/newsdesk_info.php?newsdesk_id=789&sort=2d&page=3.

⁵ В Тбилиси обходятся без чрезвычайных мер: [Електр. ресурс]. — http://www.ng.ru/courier/2008-10-27/12_georgia.html.

Молдова. Наявність прямих наслідків глобальної фінансової кризи для молдовської економіки заперечується офіційними органами влади. Так, голова Національного банку Молдови (НБМ) Леонід Талмач неодноразово запевняв, що заходи НБМ і уряду дали змогу уникнути впливів глобальної фінансової кризи на країну⁶. Водночас експерти пояснюють низький рівень впливу кризи нерозвиненістю національного фінансового ринку⁷. Між тим економіка Молдови досить чутлива до зовнішніх впливів, це відкрита, а не закрита система, тож глобальна криза не може не позначитися на ній, інша річ — якою мірою. Спостерігається невелике зменшення обсягів депозитів населення і кредитування, попри порівняну стабільність цін на нерухомість угоди купівлі-продажу на ринку практично не укладаються, впали обсяги операцій на Фондовій біржі Молдови, прогнозується певне зменшення темпів приросту ВВП⁸. Ситуацію погіршує також розгортання кризових явищ у країнах, які є найбільшими торговельними партнерами Молдови, — Росії, Україні, країнах ЄС.

Росія. Глобальна фінансова криза в цій країні посилюється фактом зниження світового попиту й падіння цін на сировину (миттєве й істотне — більше ніж утричі). Крім зовнішніх причин існують суто внутрішні, такі як падіння біржових індексів РТС і ММВБ та вплив іноземного капіталу внаслідок грузино-осетинського конфлікту⁹. Як наслідок, спостерігається девальвація російського рубля, скорочення доходів населення на тлі загального зростання цін на товари й послуги, безробіття, зменшення обсягів промислового виробництва, обсягів кредитування підприємств і населення, падіння цін на нерухомість.

Румунія. Завдяки розвиткові малого бізнесу і створенню високих технологій ця країна виходить із кризи з найменшими втратами, оскільки її економіка не заглиблюється в рецесію, а зростає. Хоч є певні негаразди, а саме дефіцит торговельного балансу, великий зовнішній борг, девальвація національної грошової одиниці, падіння фондового ринку на 70 %, вдалося розв'язати такі одвічні проблеми, як інфляція й безробіття. Незважаючи на падіння темпів приросту ВВП у 2009—2010 роках, за прогнозами МВФ зростання ВВП Румунії вже у 2011 році становитиме понад 5 %. Прогрес румунської економіки і зниження цін на нерухомість роблять цю країну, як і Болгарію, привабливою для інвесторів¹⁰.

Сербія. Оцінюючи стан економіки країни в умовах глобальної фінансової кризи, європейські експерти зафіксували в січні 2009 року зниження експорту майже

---

⁶ Финансовая ситуация под контролем: [Електр. ресурс]. — <http://www.nm.md/daily/article/2008/10/23/0201.html>.

⁷ Скажется ли мировой финансовый и ипотечный кризис на строительном рынке Молдовы?: [Електр. ресурс]. — <http://moldeco.net/skazhetsya-li-mirovoj-finansovyy-i-ipotechnyj-krizis-na-stroitelnoy-otrasli-moldovy.html>.

⁸ Финансовый кризис будет иметь последствия для Молдовы: [Електр. ресурс]. — <http://www.tiras.ru/biznes/4430-finansovyyj-krizis-budet-imet.html>.

⁹ Антошечкова Е. Мировой финансовый кризис в России — причины, последствия, прогноз на 2009 год: [Електр. ресурс]. — <http://www.zanimaem.ru/articles/50/196>.

¹⁰ Чашин Ю. Кризис в Румынии: [Електр. ресурс]. — <http://pisali.ru/chash/14699/>

на 30 % порівняно з минулим роком, а також зменшення промислового виробництва на 17 %¹¹. Восени 2008 року громадяни зняли з депозитів понад мільярд євро. Також спостерігається падіння обсягів ВВП, дефіцит держбюджету, замороження зарплат і пенсій.

Туреччина переживає рекордний економічний спад та ввійшла у стадію рецесії. Загрозу становлять бюджетний дефіцит і послаблення кредитної системи. В цілому у 2008 році турецька економіка зросла на 1,1 %¹². Віце-президент МВФ Джон Ліпскі оптимістично оцінює перспективи економічного розвитку країни, попри прогнозоване падіння на 5 % до кінця року. Гнучка і стійка економіка Туреччини успішно протидіє зовнішнім викликам, банківська система в цілому залишається стабільною, незважаючи на певну девальвацію національної грошової одиниці.

Україна, на думку експертів, є однією із країн світу, що найбільше потерпають від наслідків глобальної фінансової кризи, особливості розвитку якої в нашій державі пов'язані з декількома факторами. Передусім це політична нестабільність, яка протягом останніх років зменшує ефективність боротьби з наслідками кризи. Іншими факторами є прискорення зростання цін у 2008 році внаслідок збільшення обсягів соціальних виплат і підвищення цін на енергоресурси; обмеження кредитної активності банків, що призвело до браку фінансових ресурсів у промисловості й будівництві; ревальвація гривні у травні 2008 року, яка завдала значних збитків українським експортерам, сприяла здешевленню імпортних товарів, унаслідок чого постраждали українські товаровиробники. Першими кризу відчули металургія (збільшення обсягів дешевого турецького й китайського металопрокату на міжнародних ринках спричинило неконкурентоспроможність української продукції, склади виявилися затовареними, власники почали зупиняти домни і скорочувати робочі місця) й будівництво (скорочення обсягів іпотечного кредитування, заморожування будівництва). За ланцюговою реакцією криза перекинулася на інші галузі економіки України. Період із вересня 2008-го по квітень 2009 року відзначився дестабілізацією банківської системи, різкою девальвацією гривні та скороченням обсягів кредитування українських банків із боку західних кредитно-фінансових установ. В умовах глобальної фінансової кризи західні банки в першу чергу призупинили кредитування банків країн із високими кредитними ризиками, у тому числі України, що має кредитний рейтинг В– (нестабільний). До цього моменту українські банки встигли одержати мільярди дешевих короткотермінових кредитів (під 5–6 % на 1–3 роки) та видати їх українцям у вигляді іпотечних (15–25 років) і автомобільних (до 7-ми років) довгострокових кредитів¹³. Усе це

¹¹ Куге А., Лагунина И. Экономический кризис в Сербии: [Електр. ресурс]. — 2009. — 11 июня. — <http://www.svobodanews.ru/content/article/1751816.html>.

¹² Гурьев А. Ситуация в Турции в июне 2009 г.: [Електр. ресурс]. — <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/03-07-09c.htm>.

¹³ Мозговий О., Стукало Н. Глобальна фінансова криза: теорія і практика подолання наслідків фінансових потрясінь // Ринок цінних паперів України. — 2008. — № 11–12. — С. 31–36.

призвело до кризи довіри населення до української банківської системи і гривні, паніки серед населення, масового зняття депозитів та переведення їх у долари. Таким чином, унаслідок глобальної фінансової кризи в Україні виник цілий комплекс проблем, серед яких криза довіри, девальвація національної грошової одиниці й банківської системи, зниження темпів зростання ВВП, збільшення безробітних, дефіцит державного бюджету.

Отже, специфічними рисами глобальної фінансової кризи для країн ОЧЕС є такі:

— по-перше, різке скорочення зовнішнього фінансування на тлі зменшення зовнішнього попиту. Експортери товарів широкого вжитку постраждали від зниження цін на їхню продукцію. Через високий рівень залежності від міжнародних потоків капіталу деякі країни ОЧЕС (наприклад, Україна) зазнали найгірших наслідків від глобальної фінансової кризи. Ця ситуація досить швидко переросла у валютну й банківську кризи на території більшості країн регіону, істотно зросли кредитні ризики. В Україні й Росії відбувається державна рекапіталізація банків. За таких умов більшість країн регіону звернулися до МВФ по фінансову допомогу та одержали її;

— по-друге, вплив глобальної фінансової кризи на деякі країни регіону, ступінь інтеграції яких у світову фінансову систему досить низький (наприклад, Албанія, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Молдова), є мінімальним і відтягнутим у часі;

— по-третє, зважаючи на пріоритетність для всіх країн ОЧЕС енергетичної галузі, необхідні термінові скоординовані дії, спрямовані на поглиблення глобальної енергетичної безпеки, щоби пом'якшити вплив кризи на темпи розвитку енергетичної галузі та забезпечити зростання економіки. У зв'язку з цим доцільно розширити чорноморський регіональний енергетичний ринок та створити електроенергетичне коло, спрямувати зусилля на розвиток інфраструктури транспорту енергоносіїв у розширеному Чорноморському регіоні, збільшення обсягів транспортування нафти й газу, диверсифікацію маршрутів транспортування газу до ЄС;

— по-четверте, більшість курортних країн ОЧЕС у 2009 році зіткнулися зі зменшенням бронювання готелів (наприклад, у Болгарії на 50%), що насамперед пояснюється скороченням витрат на відпочинок в умовах кризи. Греція, Туреччина, Болгарія, Румунія мають намір стимулювати туристичну активність шляхом виділення додаткових коштів на рекламу своїх курортів у всьому світі. Країни ОЧЕС повинні спрямувати зусилля на створення стратегій підтримки попиту на туристичні послуги;

— по-п'яте, ОЧЕС може спрямувати свої зусилля на вирішення економічних і соціальних питань країн-учасниць. Цьому можуть сприяти Робоча група ОЧЕС із банківських і фінансових питань, Чорноморський банк торгівлі та розвитку, Асоціація банків країн — членів ОЧЕС. У квітні 2009 року в Єревані відбулося

чергове засідання згаданої робочої групи ОЧЕС, у рамках якого країни-члени обмінялися досвідом подолання наслідків глобальної фінансової кризи, обговорили питання щодо створення Асоціації банків країн — членів ОЧЕС та активізації роботи групи в цілому. Також порушувалися питання поліпшення обміну інформацією між країнами регіону та можливості створення своєрідного інформаційного центру чи банку даних, до якого будуть включені цікаві спільні проекти, в тому числі за інструментом рефінансування й надання допомоги банкам в умовах, що склалися;

— по-шосте, в умовах підвищених ризиків прогнози на майбутнє щодо розгортання подій у країнах Чорноморського регіону є дуже неоднозначними та на пряму залежатимуть від тенденцій на глобальних ринках.

Сьогодні економісти, фінансисти, політики змагаються у своїх передбаченнях майбутнього світової фінансової системи після кризи. Всесвітній економічний форум випустив доповідь “Майбутнє світової фінансової системи”, де запропонував чотири ймовірні сценарії розвитку подій із 2008-го по 2020 рік¹⁴. *Перший сценарій* має назву “Фінансовий регіоналізм” та передбачає уповільнення зростання економік розвинутих країн Європи і США (зростання ВВП не перевищує 1,2% на рік). Паралельно з цим країни, що розвиваються, нарощують темпи зростання (зростання ВВП — 9% на рік) та розривають зв'язки з розвинутими країнами, формують свій блок із метою уникнення впливу розвинутих економік. США лишаються в ізоляції, їх економічні зв'язки зі світом обмежуються туризмом і купівлею енергоресурсів. Питання енергетичної безпеки стає найважливішим. Долар і євро перестають бути єдиними резервними валютами. Центр економіки зміщується на Схід. Китай виходить на провідні позиції в Азії. На світовій арені утворюється три сили: Демократичний торговельний альянс (на чолі із США), ЄС та Східне інтернаціональне економічне співтовариство (на чолі з Китаєм).

Другий сценарій під назвою “Відтворений західний центрзм” передбачає найбільші втрати економік, що розвиваються. Лідерство зберігають західні країни. Зростання світового ВВП становитиме 3,6%. Створюється новий наднаціональний регулюючий орган, при цьому інтереси країн, що розвиваються, не враховані належним чином. Як наслідок, відбувається маргіналізація країн, що розвиваються. Збільшуються поставки інноваційних продуктів і послуг із США та Європи. Виникає нова криза.

Третій сценарій, що називається “Ізольований протекціонізм”, є найпесимістичнішим: світ охоплений конфліктами, в усіх країнах відбувається рецесія, вони ізолюються одна від одної та дбають лише про власні інтереси, проводять політику протекціонізму й популізму. Через брак енергоносіїв, тероризм і природні катастрофи загострюються конфлікти. Світовий ВВП знижується до 2,3%, посилюється

---

¹⁴ The Future of the Global Financial System // World Economic Forum: [Електр. ресурс]. — 2009. — <http://www.weforum.org/en/media/publications/ScenarioReports/TheFutureoftheGlobalFinancialSystem.pdf>.

контроль капіталу й людських ресурсів. ЄС розпадається до 2014 року через суперечності між країнами-членами. Банки націоналізуються, зникає довіра до світової економіки.

Четвертий сценарій має назву “Збалансована багатосторонність” та є найоптимістичнішим. Спочатку економіка впаде у глибоку стагнацію, світовий ВВП скоротиться до 2,5%. Світ усвідомить, що співробітництво — єдиний шанс вибратися з ями. Підвищується розуміння значущості загальносвітового управління й того, що розв’язувати проблеми слід разом. Світовий ВВП поступово зростає до 3,6%, в основному за рахунок країн, що розвиваються. США і ЄС продовжують боротися з дефляцією, їх ВВП зростає повільніше — 1,8%. Економіка стає інтегрованою. Країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) посилюють свій вплив у світі. Створюються нові спільні принципи ризик-менеджменту.

Визначаючи місце країн ОЧЕС у майбутній глобальній фінансовій системі, варто підкреслити, що найбільш небажаними для них є другий і третій сценарії. Прийнятнішими для цих країн є перший і четвертий сценарії, оскільки відповідно до них передбачається посилення ролі окремих країн, які належать до Чорноморського регіону.